

*Παγκοσμιοποίηση και ελισαβετιανό θέατρο
[Για τη δεύτερη επέτειο των «ανθρωπιστικών»
βομβών στη Γιουγκοσλαβία]*

Η είδηση εμφανίστηκε μια Κυριακή στο ένθετο για τις επιχειρήσεις της αργεντινής εφημερίδας *Clarín*. Χίλιοι οχτακόσιοι Βρετανοί, διευθυντικά στελέχη εταιρειών, θα μπορέσουν να περάσουν ένα Σαββατοκύριακο στο «Θέατρο του Κόσμου» και θα πάρουν μαθήματα μάνατζμεντ μέσα από τα έργα του Σαίξπηρ και ιδιαίτερα τα έργα *Ερρίκος ο Ε΄* και *Ιούλιος Καίσαρ*. Είναι διευθυντές εταιρειών που ηγεμονεύουν στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση. Πρόκειται για τις ίδιες εταιρείες που συμμετείχαν και κέρδισαν με τους «ανθρωπιστικούς» βομβαρδισμούς στη Γιουγκοσλαβία. Αυτές που χρησιμοποίησαν το θαυμάσιο όπλο του «αόρατου» αεροπλάνου, του F 117. Μία μόνο απογείωση του F 117 πάνω από το Βελιγράδι ισοδυναμούσε, σε σύγκριση με το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, με 4.500 απογειώσεις και μία μόνο βόμβα με 9.000 βόμβες του τότε μεγάλου βομβαρδιστικού, του B 17. Από τη μια μεριά το «αόρατο» αεροπλάνο και από την άλλη οι «αόρατες» επίσης ανθρώπινες υπάρξεις που ονομάζονται *αποκλεισμένοι*. Το *αόρατο* αεροπλάνο, που κατασκευάστηκε για να βομβαρδίζει πόλεις του Τρίτου Κόσμου, εξαφανίζει τις *αόρατες* υπάρξεις στην ίδια αναλογία: μία μόνο απογείωσή του ισοδυναμεί με 4.500 απογειώσεις και μία βόμβα του με 9.000 βόμβες του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Ένας «έξυπνος» πύραυλος είναι 9.000 φορές πιο ικανός οδηγώντας στην εξαφάνιση εκείνους που η εξυπνάδα τους δεν κατόρθωσε να φτάσει στην πλήρη ανάπτυξη της, εξαιτίας κακής διατροφής της εγγύου μητέρας τους. Είναι λοιπόν μια παγκοσμιοποίηση στο πλαίσιο της οποίας τα αεροπλάνα και οι ανθρώπινες υπάρξεις μπορούν να γίνονται κάθε φορά περισσότερο *αόρατα*. Και μια παγκοσμιοποίηση στην οποία οι βόμβες που κατασκευάζονται από τις εταιρείες είναι πιο έξυπνες από τις ανθρώπινες υπάρξεις, τις οποίες οι εταιρείες άφησαν χωρίς τίποτα. Γι' αυτούς είναι οι βόμβες. Και ο Σαίξπηρ για τις εταιρείες. Αλλά ας έρθουμε στην ουσία.

Τα διευθυντικά στελέχη δε θα μελετήσουν στη Μεγάλη Βρετανία *Ρωμαίοι και Ιουλιέτα* ούτε και *Άμλετ*. Το πρώτο είναι μια οικουμενική τραγωδία αγάπης. Το δεύτερο είναι μια οικουμενική τραγωδία αποτυχίας. Το ξέρουμε. Ο Άμλετ δεν τα καταφέρνει κόντρα στη σαπίλα της εξουσίας στο βασίλειο της Δανιμαρκίας και πεθαίνει. Αλλά η πτώση του προα-

Ο Eduardo Rosenzvaig είναι Αργεντινός συγγραφέας βραβευμένος με το βραβείο *Casa de las Americas* και κοσμήτορας του Τμήματος για τη μελέτη της λαϊκής κουλτούρας του Πανεπιστημίου του Τουκουμάν. Το κείμενο είναι παρμένο από το τελευταίο του βιβλίο *La cuenta suiza*.

ναγγέλλει την κατάρρευση αυτού που ήταν σάπιο στη Δανιμαρκία. Ο πρίγκιπας Άμλετ είναι η φωτεινή συνείδηση της αποσύνθεσης, αλλά ο ίδιος ανήκει στην ίδια τάξη και δεν μπορεί να ξεφύγει από τους υλικούς δεσμούς με αυτή την τάξη. Άλλες δυνάμεις θα πάρουν τη θέση της παρακμασμένης εξουσίας. Το τέλος της τραγωδίας το προαναγγέλλει.

Αυτό, λοιπόν, που τα διευθυντικά στελέχη των εταιρειών, των ιδίων εταιρειών που πυρπόλησαν επίσης τη Βαγδάτη, θα μελετήσουν στη Μεγάλη Βρετανία, δεν είναι ο Άμλετ, είναι η υπόθεση του Ερρίκου του Ε'. Ένας φιλόδοξος αρχηγός που εποφθαλμιά τις κτήσεις του αντιπάλου του, της Γαλλίας, και κάνει μια προσφορά για αυτές. Η προσφορά δε γίνεται αποδεκτή. Τότε, συγκεντρώνοντας τους συμμάχους του, τους κόμητες, απαλλασσόμενος από τους αναποφάσιστους και διαθέτοντας θάρρος και καινούρια τεχνολογία (το τόξο), ο Ερρίκος κατορθώνει τη νίκη.

Αυτός ο τύπος της επιχειρηματικής εκπαίδευσης είναι ήδη συνήθης στις Ηνωμένες Πολιτείες. Ο διευθυντής ορχήστρας Roger Nierenberg π.χ. πήγε από τη Νέα Υόρκη στο Λονδίνο για να παρουσιάσει ένα πρόγραμμα επονομαζόμενο «Το παράδειγμα της μουσικής». Διευθυντικά στελέχη της Amoco, της Nestle, της South African Airways, της British Airways, της Barklays, της Allied Domecq παρακολούθησαν τους μουσικούς της Φιλαρμονικής για να κατορθώσουν να κατανοήσουν πώς η ορχηστρική αρμονία μπορεί να μεταφερθεί στις εταιρείες τους. Στο σεμινάριο παίχτηκε η Πρώτη Συμφωνία του Μπραμς. Το να πετύχει κανείς την αρμονία θα μπορούσε να βοηθήσει σίγουρα στην παραγωγή των αόρατων αεροπλάνων που με την πώληση των αόρατων βομβών θα καταστρέψουν τις αόρατες υπέρξεις. Ο στόχος είναι να μπορούν τα διευθυντικά στελέχη των εταιρειών να καταλαβαίνουν πότε η ορχήστρα λειτουργεί καλά και πότε όχι. Το NATO είναι επίσης μια εταιρεία: μια εταιρεία των εταιρειών. Η ορχήστρα βοηθάει στην εναρμόνιση του κάθε ξεχωριστού σολίστα με τον ίδιο τρόπο που βοηθάει μια εταιρεία που οι επιμέρους τομείς της δεν είναι καλά συγχρονισμένοι. Εν δυνάμει προκλήσεις και λύσεις. Με αυτό τον τρόπο δίνεται στα διευθυντικά στελέχη μια μεταφορά και ένα λεξιλόγιο.

Οι ανθρωπιστικοί βομβαρδισμοί στη Γιουγκοσλαβία ήταν επίσης μια μεταφορά και ένα λεξιλόγιο.

Η Royal Shakespeare Company, στο χωριουδάκι που εγκατοικεί όλη η πλούσια ιστορία της, εκεί δηλαδή όπου γεννήθηκε ο μεγάλος δραματογράφος, ξεκίνησε συναντήσεις θεατρικών τεχνικών για τα διευθυντικά στελέχη, ώστε να αποκτήσουν ικανότητες που ξεκινούν από τη φωνή μέχρι την επίλυση προβλημάτων. Τώρα δίνουν ένα σεμινάριο για τα διευθυντικά στελέχη της Dunkin Donuts. Ντόνατς με μυρωδιά βανίλιας.

Με τον Ερρίκο τον Ε' διδάσκεται η συμβολικότητα ενός νέου προσώπου που παίρνει την εξουσία και βγαίνει νικητής παρά τις εξαιρετικές δυσκολίες. Στην τρίτη πράξη ο Ερρίκος προτρέπει τους πιστούς του να επιτεθούν στα γαλλικά τείχη: «Κραυγάζτε: Ο Θεός με τον Ερρίκο, την Αγγλία και τον Άγιο Γεώργιο». Έτσι όπως έξι αιώνες αργότερα ο Θεός θα είναι με τις εταιρείες των αόρατων αεροπλάνων με τις αόρατες βόμβες πάνω σε αόρατες υπέρξεις. Με τη χρήση μιας μεταφοράς για να αποφευχθεί δήθεν μια εθνική σφαγή επιτεύχθηκε μια πολυεθνική σφαγή. Μια μεταφορά και ένα λεξιλόγιο...

Αυτός που διευθύνει αυτά τα σεμινάρια για τις εταιρείες, στο «Θέατρο του Κόσμου» είναι ο Ρίτσαρντ Ολίβιε, ο γιος του Λόρενς Ολίβιε. Ο πατέρας ερμήνευε έναν άγριο ρομα-

ντικό άρχοντα στα *Ανεμοδαρμένα Ύψη* (1939): ο γιος πασχίζει για την κουλτούρα των γιάπηδων.

Η σημερινή παγκοσμιοποίηση γεννιέται στις Ηνωμένες Πολιτείες με πέντε μεγαμέσα ενημέρωσης και με τη βαρβαρότητα των για μια ακόμη φορά αποικιοκρατικών κεφαλαίων. «Η χρήση της γλώσσας για να κάνουμε πραγματικότητα το μέλλον είναι για μένα», λέει ο γιος του Λόρενς Ολίβιε, «ένα από τα χαρακτηριστικά της κυριαρχίας του Ερρίκου». Η χρήση της γλώσσας για να κάνει αόρατο το μέλλον των βομβαρδισμένων ήταν ένα από τα χαρακτηριστικά της κυριαρχίας του Κλίντον. Και του Τόνι Μπλερ, του «εργατικού». Και του Σολάνα, του «σοσιαλιστή».

Αυτό που αυτοί προσπαθούν να μάθουν είναι η άσκηση της εξουσίας χωρίς δημοκρατία κάτω από την αμφίσηση της δημοκρατίας. Ή αλλιώς να ηγεμονεύσουν στην παγκοσμιοποίηση. Να ασκηθούν στη διαχείριση της αδιαμφισβήτητης και μοναδικής αυθεντίας. Να επιβάλλουν μια ανανεωμένη και ευέλικτη μορφή της αποικιοκρατίας μαζί με μια αναδιανομή των προνομίων και των στερήσεων. Κι όταν η Κίνα είπε στον ΟΗΕ ότι το ΝΑΤΟ έκανε λάθος, της βομβάρδισαν την πρεσβεία της στο Βελιγράδι. Και αμέσως μετά ειρωνεύτηκαν: «είχαμε στη διάθεσή μας έναν παλιό χάρτη». Έπρεπε να γίνει φανερό στην Κίνα πως υπάρχει μία μόνο εξουσία. Την αδάμαστη Κούβα δεν ξέρουν ακόμα πώς να την κάνουν να σωπάσει. Ο νεαρός πρωθυπουργός της ζήτησε από τον ΟΗΕ να χαρακτηριστεί ο Σολάνα, ο γενικός γραμματέας του ΝΑΤΟ, διεθνής εγκληματίας πολέμου. Κι ούτε άφησαν να ακουστούν οικολογικές οργανώσεις που κατήγγειλαν τη ρύπανση του Δούναβη και την υπερθέρμανση της γης με το ριζίμο χιλιάδων βομβών.

Το κόστος της επιχειρηματικής διδασκαλίας στη Φιλαρμονική του Λονδίνου υπολογίζεται από είκοσι έως σαράντα χιλιάδες δολάρια για κάθε ομάδα διευθυντικών στελεχών. Και τι θα συνέβαινε αν κάθονταν μαζί τους αντιπρόσωποι από φτωχές χώρες, οργανώσεις ανθρωπιστικές, κοινωνικές, οικολογικές, για να εναρμονίσουν τον κόσμο; Αλλά αυτό θα σήμαινε τότε πως θα παρουσιαζόταν επίσης η «Εκθεση για την Ανθρώπινη Ανάπτυξη» του ΟΗΕ, σύμφωνα με την οποία ο πλούτος των 358 πλουσιότερων ανθρώπων στον πλανήτη ισοδυναμεί με το σύνολο των εσόδων των δύο δισεκατομμυρίων τριακοσίων εκατομμυρίων φτωχότερων, με άλλα λόγια το 45 τοις εκατό του παγκόσμιου πληθυσμού. Αν κάθηντας από αυτούς τους πλούσιους κρατούσε μονάχα πέντε εκατομμύρια δολάρια και δώριζε τα υπόλοιπα, το ετήσιο εισόδημα του 45 τοις εκατό του παγκόσμιου πληθυσμού θα διπλασιαζόταν.

Το παγκόσμιο δίκτυο επικοινωνιών προσπαθεί να λειτουργήσει σαν τα παλιά παιδαγωγικο-πολιτιστικά δίκτυα του αποικιοκρατικού κόσμου πάνω στον αποικιοκρατούμενο. Και να πουλήσει τώρα υπολογιστές στη Γιουγκοσλαβία και στο Ιράκ, για να καταγράψουν με τον πιο ακριβή τρόπο την καταστροφή που υπέστησαν και την καθυστέρησή τους. Τεχνολογία αιχμής για να μεταφέρονται με ταχύτητα πλούτη από τον κόσμο των φτωχών στον κόσμο των πλουσίων. Η παγκοσμιοποίηση σαν το παράδοξο της εικονικής συνένωσης των ανθρώπων στη γη και του πραγματικού αποκλεισμού των δύο τρίτων του παγκόσμιου πληθυσμού.

Η νεοφιλελεύθερη Αργεντινή της δεκαετίας του '90 παγκοσμιοποιήθηκε με την ίδια δύναμη του αποκλεισμού και της φτώχειας. Στο τέλος της δεκαετίας ένας στους τρεις ενήλικες ήταν φτωχός. Οι μισοί από τους φτωχούς ήταν νέοι και οι μισοί από τους νέους ήταν

φτωχοί. Η κυβερνητική αστυνομία της ανισότητας μετατόπισε το πρόβλημα από την οικονομική πολιτική στην επονομαζόμενη «κοινωνική πολιτική». Αυτό της έδωσε τη δυνατότητα να ενδυναμώσει τον πολιτικό πελατειασμό που έκανε, ώστε πολλοί φτωχοί να νομιμοποιούν το πρότυπο που τους έκανε φτωχούς. Προγράμματα κατάρτισης με τον τίτλο «Εργασία», αφού πρώτα τους είχαν πετάξει από την εργασία.

Η τωρινή παγκοσμιοποίηση είναι μια καινούρια μορφή αποικιοκρατίας. Η σύγχρονη αποικιοκρατία θα συνεχίζει να βομβαρδίζει αόρατους. Ήδη έχουν σχεδιάσει στο μυαλό τους τη μέρα μετά τη Γιουγκοσλαβία:

1ο: Εξαφάνιση του ΟΗΕ που, δημιουργημένος για την ειρήνη, θα αντικατασταθεί από το ΝΑΤΟ, που δημιουργήθηκε για τον πόλεμο.

2ο: Ο διπολισμός των καλών και κακών, που εκφράζονταν στον Ψυχρό Πόλεμο σαν καπιταλισμός-κομμουνισμός, αντικαθίσταται από αυτόν των πλουσίων ενάντια στους φτωχούς.

3ο: Διεθνής επιβολή του επονομαζόμενου «δικαιώματος ανθρωπιστικής επέμβασης». Οι μεγάλες δυνάμεις χρησιμοποιώντας την κάλυψη του ΝΑΤΟ θεωρούνται εξουσιοδοτημένες να κηρύξουν πόλεμο σε οποιαδήποτε φτωχή χώρα του κόσμου.

4ο: Δόγμα της «περιορισμένης κυριαρχίας» οι μεγάλες δυνάμεις αποκτούν τμήμα της κυριαρχίας των χωρών του κόσμου για να καθοδηγήσουν την υτακοή τους.

5ο: Το ΝΑΤΟ μετατρέπεται σε «ένοπλο βραχίονα παρακολούθησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στον κόσμο».

Ποιο είναι τότε το χρέος μας, εργαζόμενοι, εκπαιδευτικοί, κοινωνικές οργανώσεις, διανοούμενοι; Το πρώτο καθήκον είναι να κάνουμε ορατό μπροστά στην κοινωνία το αόρατο αεροπλάνο και ηλίθιες τις έξυπνες βόμβες τους. Να αποκαλύψουμε την αυτοκαταστροφική λογική αυτού του μοντέλου παγκοσμιοποίησης. Να οραματιστούμε έναν ανθρώπινο και δίκαιο κόσμο, που δεν είναι τίποτε άλλο παρά η προβολή των οραμάτων της ανθρωπίνης συνείδησης σχεδόν από τις απαρχές της. Ο άνθρωπος που θα μοιράζεται μια ορατή γη. Οικολογική συνείδηση επίσης. Καινούρια συνείδηση, καινούρια σκέψη που θα εξαφανίσει την παλιά κι άδικη πρακτική του να επιδιώκεται η ηγεμονία πάνω στον κόσμο.

Αυτή η αναγκαία συνείδηση μιας ανθρωπίνης, δημοκρατικής, δίκαιης, ισότιμης παγκοσμιοποίησης δημιουργείται ήδη στο πλαίσιο των μεγάλων κοινωνικών συγκρούσεων και αγώνων σε ολόκληρο τον πλανήτη. Η Γη δεν μπορεί να αντέξει πια την παλιά σκέψη. Δεν είναι σε θέση να αντέξει πια την παλιά σκέψη. Και πολύ περισσότερο μια μακρά αποικιοκρατική επιστροφή. Η πράξη, για να είναι απελευθερωτική, θα πρέπει να είναι συλλογική. «Κανένας δε συνειδητοποιείται μόνος του», έλεγε ο Πάολο Φρέιρε. Οι αποικιοκράτες παγκοσμιοποιητές προσπαθούν να σβήσουν τη λέξη *απελευθέρωση* σαν να μην έχει τίποτε να κάνει ή σαν να είναι ξένη, ανταγωνιστική με τη λέξη *ελευθερία* είναι αυτοί ακριβώς που υποστηρίζουν μονάχα την ελευθερία της αγοράς. Κι όμως η απελευθέρωση είναι η αναγκαία συμπλήρωση και εξέλιξη της λέξης ελευθερία. Δε θα είναι όπως πριν, αλλά θα έρθει. Σήμερα περισσότερο από κάθε άλλη φορά το απαιτεί η λογική της ζωής πάνω στη Γη. Είναι παράλογο να είναι ελεύθερα τα εμπορεύματα και οι άνθρωποι να είναι σλαβωμένοι στην «αορατότητα». Η κοινότητα, η συλλογικότητα της μάθησης και της αλλαγής είναι μια έκφραση της δημοκρατίας και της ανθρωπότητας. Η συνειδητοποίησή τους κατορθώνεται μέσα από την πράξη.

Βρισκόμαστε μπροστά σε μια από τις πιο κρίσιμες στιγμές της πιο πολυσύνθετης καταπίεσης στην ιστορία. Γιατί είναι μια καταπίεση αόρατη, όπως το αόρατο αεροπλάνο. Δε θα υπάρξει απελευθέρωση της Γης αν δεν αντιμετωπίσουμε —με τα λόγια του Φρέιρε— την αόρατη σκέψη του καταπιεστή μέσα σε μας τους ίδιους. Και η υπέρβαση αυτή θα γίνει στην πράξη. Μια πολιτισμική πρακτική, μια πρακτική δηλαδή δημιουργίας ενός άλλου πολιτισμού, μιας καινούριας πλανητικής συνείδησης. Είναι αναγκαία μια καινούρια σκέψη που θα αντιμετωπίσει με μια νέα μέθοδο τον αποικιοκρατικό μεταμοντερνισμό. Έχουμε στη διάθεσή μας το λεξιλόγιο της Γης. Τη μεταφορά της Γης. Την κραυγή της Γης.

Στο φημισμένο μονόλογό του «να ζει κανείς ή να μη ζει», ο Άμλετ αναρωτιέται τι να κάνει μπροστά σε αυτό που βλέπει, στις καταχρήσεις και τα βάσανα του κόσμου, στην αδικία του καταπιεστή, στο θράσος των εξουσιών και τις διώξεις από ανάξιους ανθρώπους. Αναρωτιέται ποιος θα μπορούσε να αντέξει βάρη τόσο μεγάλα όπως αυτά που αναστενάζουν και ιδρώνουν. Μπορούν να αντέξουν ζώντας με αυτό το βάρος —σκέφτεται απελτισμένος— μόνο εκείνοι που νιώθουν φόβο για μετά το θάνατο —την «άγνωστη χώρα»—, αυτοί που δεν έχουν θέληση και εκείνοι που υπομένουν αυτά τα δεινά για να μη ριχτούν σε άγνωστες ενέργειες που φοβούνται πως θα τους προκαλέσουν χειρότερα δεινά. «Η συνείδηση μάς κάνει όλους δειλούς», μονολογεί. Σαν απάντηση δίνει το να πεθάνει κανείς ή να κοιμηθεί. Γι' αυτόν αυτό είναι το ζήτημα. Η λύση της ακύρωσης στο πρόβλημα της ύπαρξης.

Οι εταιρείες δε θα μελετήσουν αυτή τη σύγκρουση στον Άμλετ, για τον απλούστατο λόγο πως αυτή είναι επικίνδυνη. Γιατί στο τέλος του μονολόγου ο Άμλετ υπαινίσσεται πως υπάρχει ένας τρίτος δρόμος πέρα από τον ύπνο και το θάνατο, που ο ίδιος δεν μπορεί να πορευτεί, αν και είναι εκείνος ο δρόμος που ξέρει πως θα τον έσωζε, δηλαδή το να πράξει. Όταν μια σκέψη είναι ισχυρή, αλλάζει την πορεία των πραγμάτων—σκέφτεται ο Άμλετ— και η πράξη καταλήγει να σημαίνει αυτό που πρέπει. Ο Άμλετ είναι ένας πρίγκιπας που νοσταλγεί με έναν έντονο τρόπο αυτό που ο ίδιος δεν μπορεί και που θα κατορθώσουν χωρίς αμφιβολία εκείνοι που θα τον διαδεχθούν: τον ανθρωπισμό στην πράξη.

Ο ίδιος ο Άμλετ μάς κάνει επίσης ορατό το αόρατο. Στα λόγια του υπάρχει η πιο σκληρή αυτοκριτική. Είναι η στιγμή που λέει «Σιωπή!» και ο Σαίξπηρ εμφανίζει στη σκηνή την όμορφη Οφελία. Είναι η στιγμή για να πούμε: Καμιά σιωπή! δεν μπορούμε να μένουμε παθητικά στο πλάι των μουσικών! Εμείς είμαστε οι μουσικοί! Είναι η στιγμή για να ενωθούμε με τη γόνιμη πολυφωνία της Γης που μιλάει στο όνομα όλων εκείνων που τους στέρησαν τη φωνή τους.

Μετάφραση: Βασίλης Αλεξίου